

Наукові перспективи

Видавнича група

Наукові інновації та передові технології

№ 3(55) 2026

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

***«Наукові інновації та
передові технології»***

№ 3(55) 2026

Київ – 2026

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

within the work of the Publishing Group «Scientific Perspectives»

«Scientific innovations and advanced technologies»

№ 3(55) 2026

Kyiv – 2026

ISSN 2786-5274 Print
УДК 001.32:1 /3](477)(02)
R30-04851

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3\(55\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3(55))

«Наукові інновації та передові технології»: журнал. 2026. № 3(55) 2026. С. 3709

Журнал започаткований у 2021 році з метою розвитку вітчизняного наукового людського капіталу, соціальних наук та журналістики

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
серія KB № 24962-14902P від 13.09.2021 р.*

*Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління
(Рішення від 06.03.2026, № 5/3-26)*

Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання»

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290 журналу присвоєно категорію "Б" із права

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89 журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 768 журналу присвоєно категорію "Б" зі спеціальностей 073 - менеджмент, 076 - підприємництво та торгівля, 015 - професійна освіта

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.08.2023 № 1035 журналу присвоєно категорію "Б" зі спеціальності 053 - психологія

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення результатів наукових досліджень.

Головний редактор: Дибкова Людмила Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інформатики та системології Київського національного економічного університету ім. Вадима гетьмана (Україна)

- Рот-Сєров О.В.** 2678
СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КОНФЛІКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ІТ
- Савінова О.М.** 2687
ЕГОЦЕНТРОВАНА ПРИЗМА ЯК ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ СТРЕСУ
- Савченко Ю.Ю., Антупін Є.Б., Редько С.І.** 2695
ВІЯВ ЕМОЦІЙ ЯК ФАКТОР ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ У РАННЬОМУ ВІЦІ
- Сіпко Л.О., Куліш О.В.** 2708
ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ
- Фоменко К.І., Черниш М.С.** 2726
ПСИХОДІАГНОСТИКА ТИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ НУДЬГИ
- Хватова О.Г.** 2738
ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ КЛІНІЧНОГО ПСИХОЛОГА: ВІД ДІАГНОСТИКИ ДО ПСИХОТЕРАПІЇ
- Христюк О.Л., Якубович І.А.** 2748
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ В УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ПЕРІОДУ: ВІКОВИЙ КОНТЕКСТ
- Чекаловська Г.З., Кульчицький В.Р.** 2761
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Чистовська Ю.Ю., Грек О.М., Карпич І.А.** 2772
Борзик О.Б., Шавровська Н.В.
ТЕМПЕРАМЕНТ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ
- Чорний А.М., Дмитришина В.В., Богун Т.Є.** 2787
ТРИВОЖНО-ДЕПРЕСИВНІ СТАНИ В УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: КЛІНІКО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПСИХОДІАГНОСТИЧНА ОЦІНКА

УДК 159.942 – 053.2:613.95

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3\(55\)-2695-2707](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-3(55)-2695-2707)

Савченко Юрій Юрійович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-3662-2787>

Антипін Євген Борисович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-0371-2498>

Редько Сергій Іванович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-6903-2452>

ВИЯВ ЕМОЦІЙ ЯК ФАКТОР ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ У РАНЬОМУ ВІСІ

Анотація. У статті наведено теоретичні основи вивчення емоційних виявів дітей раннього віку у психологічних дослідженнях. Викладаються теоретичні основи дослідження – роботи вчених, які досліджували вияви емоцій.

З'ясовано, що раннє дитинство – період, який є найважливішим у соціально-емоційному благополуччі дитини, так і в психічному розвитку в цілому. Від народження до трьох років виробляються основні патерни емоційної взаємодії з оточуючими людьми, розвиваються специфічні, пов'язані з досвідом дитини, стратегії емоційної адаптації, які транслюються впродовж усього життя. Проблема емоційного розвитку безпосередньо пов'язана з питаннями психічного здоров'я людини на всіх етапах її розвитку. Встановлено, що немовлятам вже з моменту народження притаманна здатність розрізняти емоційні вияви обличчя дорослих, які знаходяться поряд з ним, а також імітувати запропоновані вияви обличчя. Важливо, що немовля здатні за допомогою емоцій не тільки відображати сигнали «ззовні», але й сигналізувати дорослому про власний стан, і це є однією з основних функцій емоцій на ранніх етапах розвитку дитини.

Закцентовано увагу на тому що, дитина і дорослий включаються у ланцюг емоційного обміну, впливаючи один на одного та змінюючи поведінку один одного. Одночасно дорослий, завдячуючи емоційним сигналам дитини, отримує можливість зрозуміти її емоційний стан та надати їй адекватну допомогу у регуляції її власного стану.

Доведено, що емоційна сигналізація дитини дозволяє людині, яка доглядає за дитиною, оцінити як ступінь її задоволення, так і відповідну потребу у втручанні. Це відбувається тому, що немовля від народження має певні біологічні механізми, які покладені в основу потреби встановлювати емоційний зв'язок, виявляти деякі форми поведінки, які здатні змусити оточуючих знаходитися поруч з ним та піклуватися про нього. Дані форми поведінки мають адаптивний характер, так як забезпечують малюку турботу, яка необхідна для виживання.

Як аргумент значущості, виокремлено той факт, що у ранньому віці для дитини є характерною особлива емоційність сприймання навколишнього світу, це – її характерна психічна риса. Емоції не тільки висловлюють ті чи інші особливості мотивації поведінки дитини, але й відіграють суттєву роль в реалізації цих мотивів.

Ключові слова: емоції, радість, афект, психічний розвиток, дитина раннього віку.

Savchenko Yuriy Candidate of Psychology Sciences, Associate Professor of Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-3662-2787>

Antypin Yevhen Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-0371-2498>

Redko Serhii Candidate of Psychology Sciences, Associate Professor of the Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-6903-2452>

EXPRESSION OF EMOTIONS AS A FACTOR OF CHILDREN'S MENTAL HEALTH AT AN EARLY AGE

Abstract. The article presents the theoretical foundations of psychological research on the emotional expressions of young children. The theoretical foundations of the study are presented, including the works of scientists who have studied the expression of emotions.

It has been found that early childhood is the most important period for a child's socio-emotional well-being and general mental development. From birth to age 3, the main patterns of emotional interaction with others and specific emotional adaptation strategies related to the child's experience are developed and transmitted throughout

life. The problem of emotional development is directly related to the issues of mental health of a person at all stages of his development. It has been established that infants from the moment of birth have the ability to distinguish emotional expressions on the faces of adults who are near them, as well as to imitate the proposed facial expressions. It is important that infants can use emotions not only to reflect signals "from the outside", but also to signal to an adult about their own state, and this is one of the main functions of emotions in the early stages of a child's development.

The emphasis is on the fact that the child and the adult are included in the chain of emotional exchange, influencing each other and changing each other's behavior. At the same time, the adult can, thanks to the child's emotional signals, understand the child's emotional state and provide adequate assistance in regulating her own.

It has been proven that a child's emotional signaling allows the person caring for the child to assess both the degree of his satisfaction and the need for intervention. This is because, from birth, the infant has certain biological mechanisms that underlie the need to establish an emotional connection and to exhibit behaviors that compel others to be near him and take care of him. These behaviors are adaptive, as they provide the baby with the care necessary for survival.

As an argument for significance, the fact that a child, at an early age, shows a special emotionality in perceiving the surrounding world is highlighted; this is his characteristic mental trait. Emotions not only express certain features of the child's behavioral motivation, but also play a significant role in the implementation of these motives.

Keywords: emotions, joy, affect, mental development, young child.

Постановка проблеми. Раннє дитинство – період, який є найважливішим у соціально-емоційному благополуччі дитини, так і в психічному розвитку в цілому. Від народження до трьох років виробляються основні патерни емоційної взаємодії з оточуючими людьми, розвиваються специфічні, пов'язані з досвідом дитини, стратегії емоційної адаптації, які транслюються впродовж усього життя.

Таким чином, проблема емоційного розвитку безпосередньо пов'язана з питаннями психічного здоров'я людини на всіх етапах її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема емоційного розвитку, як детермінанти та умови психічного розвитку дитини, привертала й привертає увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Важливі теоретичні положення емоційного розвитку в онтогенезі висвітлено в наукових працях І. Беха, О. Кононко, С. Кулачківської, С. Ладивір. Окремі аспекти розвитку емоційної сфери, формування емоційної культури дітей дошкільного віку розкрито у працях А. Блзви, Т. Гурковської, В. Іванової, А. Теплюк, І. Карабаєвої, Н. Трофаїли, О. Федорчук, R. Emde.

Однак, науковці зазначають, що при всій своїй значущості емоційна сфера дітей раннього віку, як психологічний феномен загалом, і як фактор психічного здоров'я зокрема, досліджене недостатньо.

Мета статті: проаналізувати особливості емоційного вияву у дітей раннього віку та його місце у психічному здоров'ї дитини.

Виклад основного матеріалу. Спроби проникнути у глибини людських переживань, пояснити емоції та почуття людини здійснювалися ще з давніх часів. За тривалу історію розвитку учіння про емоції було висунуто багато гіпотез, пов'язаних з природою, особливостями перебігу емоційних переживань людини та специфікою їх вияву.

Початок експериментальних досліджень вияву емоцій у людини пов'язаний з ім'ям Ч. Дарвіна, який вважав, що емоції з'явилися у процесі еволюції живих істот як життєво важливі механізми пристосування, «корисні функціональні звички», які сприяють адаптації організму до умов та ситуацій його існування. Спостерігаючи за зовнішнім виявом різних емоційних станів у тварини та людини, Дарвін виявив у них багато подібного та прийшов до висновку, що еволюційний принцип прийнятний не лише до біологічного, але й до психічного та поведінкового розвитку. На його думку, емоційний вияв, наприклад особливі рухи тіла та обличчя, виникали у відповідь на стимули оточуючого середовища, і в процесі еволюції змінювалися морфологічні ознаки видів. Таким же чином емоційні відповіді закріплювалися та перетворювалися у внутрішні, генетичні характеристики. У результаті Дарвін дійшов висновку, що для кожної емоції є характерним особливий патерн активації вияву обличчя та поведінки. Виявлена подібність емоційних виявів у вищих тварин та людини, у різних груп людей (незалежно від культури) і серед дорослих взагалі наштотувало Дарвіна на думку про універсальність емоцій [8].

Окрім еволюційного аспекту розвитку емоцій у людини, у своїй теорії емоцій Ч. Дарвін також приділяє увагу принципу протилежностей. Відповідно даному принципу, кожна базова емоція (подив, інтерес, гнів, відраза/огида, щастя, смуток, страх) складається з пари протилежностей. Наприклад, страх – спокій. Досягти вольового керування протилежними емоціями, які виникають під впливом протилежних імпульсів, людина може шляхом багаторазових «тренувань», які відбуваються постійно впродовж життя [8].

Ще один принцип Ч. Дарвіна стосується спрямовуючих впливів нервової системи. Він вважав, що вияв емоцій у людини, пов'язаний з певними станами свідомості, та є безпосереднім результатом роботи нервової системи. Перелік емоцій, які пов'язані з роботою нервової системи, включає лютість, радість, жах, любов, ревності та горе. Робота нервової системи, на думку Дарвіна, завжди включена у процес розвитку емоцій та вольової регуляції емоційних виявів.

Тому, основна ідея Ч. Дарвіна полягає в тому, що здатність людини виражати емоції є вродженою. Вона виникла для того, щоб збільшити життєздатність людського роду: допомогти уникнути небезпеки, відновитися після дистресу або задовольнити певні потреби. Дарвін розглядав вроджену здатність виявляти почуття за допомогою обличчя, як головну особливість емоцій.

Після робіт Ч. Дарвіна, впродовж тривалого часу практично не спостерігається досліджень вияву емоцій у людини. Лише у 1970-х роках напрямок досліджень, розпочатих Дарвіном, продовжили його прибічники П. Екман та К. Ізард. Спочатку вони (незалежно один від одного) організували крос-культурні дослідження вияву емоцій з метою підтвердження думки про універсальність емоцій, висунуте Дарвіном. Розвиваючи еволюційну перспективу Дарвіна, Екман та Ізард вивчали у першу чергу рухи тіла, а вже потім «рухи» обличчя. З часом, Екман змінив власні погляди на роль рухів тіла та обличчя, зробивши висновок, що обличчя – це по суті орган соціальної комунікації, до якого додаються рухи тіла.

У результаті проведених П. Екманом та К. Ізардом досліджень було встановлено багато спільного у виразах обличчя у представників різних культур сходу та заходу. Ізард (1971) зазначав, що крос-культурна подібність спостерігається й тоді, коли досліджуванам пропонувалося назвати емоції або змінити слова, якими вони позначали вираз почуттів (тобто виявлена схожість стосувалася не лише власне виразу, але й «мови» емоцій – дефініцій, які використовуються для позначення емоцій, що виявляються) [2].

З часом П. Екман та У. Фрізен розширили межі досліджень до племен Нової Гвінеї, де люди не мали змоги знати про значення виразу обличчя. Була виявлена схожість у виявах, які проявлялися в особливих соціальних ситуаціях, як смерть дитини, боротьба, або зустріч із друзями.

Основним досягненням «крос-культурного» етапу робіт П. Екмана, У. Фрізена та К. Ізарда є вивчення як люди інтерпретують емоції, як і коли вони їх виявляють. Окрім свідчень універсальності спонтанних та мимовільних виявів, які були також підтверджені в іншій роботі вчених – методиці оцінки рухів обличчя FACS (Facial Action Coding System), були виявлені так звані «правила вияву» - культурно специфічний опис того, хто і які емоції може виявляти, по відношенню до кого і коли – щоб пояснити, як відмінності культур можуть позначатися на універсальних характеристиках вияву емоцій [13].

Поділяючи погляди Ч. Дарвіна та П. Екмана про вроджений характер людських емоцій, К. Ізард підкреслював їх соціальну природу, яка закріпилась у процесі еволюції на рівні біологічного рефлексу. Невипадково, у власних роздумах про природу емоційних явищ, Ізард обирав відмінний від зазначених дослідників напрямок. Він орієнтувався на розуміння емоцій, як важливу складову будь якої взаємодії, посилаючись на роботи Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, Р. Шпіца. Ізард вважав, що емоції виникли як «цементуючий фактор взаємної прив'язаності матері та дитини» [2, с. 19]. «Екологічна ніша людської дитини полягає в тому, що носієм усіх когнітивних, соціальних та фізіологічних навичок, необхідних для виживання малюка, є дорослий, який піклується про нього. Малюк не мав би спроможності вижити, аби матір не відчувала сильної потреби тримати його на руках» [2, с. 19]. На думку Ізарда важливою є ще одна причина виникнення емоцій. Це «нагальна необхідність у засобах комунікації

між матір'ю та дитиною, як поміж дорослими людьми» [2, с. 22]. Багатьма дослідниками дітей раннього віку було зазначено, що одразу після народження, не маючи інших засобів комунікації, дитина здатна за допомогою емоцій сигналізувати про власний стан, спонукаючи дорослого підтримувати власний емоційний стан, якщо він позитивний, та змінювати його, якщо він негативний [6; 9; 10; 13].

Певного компромісу у питаннях співвідношення характеристик дискретності та тривалості емоцій вдалося досягти Р. Матіасу та Д. Кону. На прикладі вивчення емоцій у немовлят 2, 4, 6 місяців вони прослідкували, чи завжди виконується положення К. Ізарда про дискретність емоцій. Результати їх досліджень показали, що позитивні вияви дійсно вміщуються у межах диференційної теорії емоцій, оскільки у кожному віці дискретні позитивні емоції зустрічаються частіше та триваліше, ніж поєднання двох чи більше позитивних виявів. Що стосується негативних виявів, результати дослідження подекуди не співпадають з даними диференційної теорії емоцій. Дослідниками не було виявлено відмінностей поміж кількістю або тривалістю дискретних та змішаних виявів.

В інших дослідженнях, які проводилися за участі 5- та 12- місячних немовлят та спрямованих на вивчення відмінностей у виявах дискретних та змішаних емоцій було також підтверджено, що змішані емоції домінують. Декілька подібних досліджень були організовані власне К. Ізардом.

Використовуючи ситуацію щеплення для провокування негативного афекту, Ізард та його колеги з'ясували, що недиференційований негативний афект домінує над гнівом у немовлят у віці 9 та 12 місяців. Подібні результати отримали Д. Розенштейн та Х. Остер, використовуючи смакові відчуття для провокування появи емоційного вияву на обличчях новонароджених, з'ясували, що у відповідь на кислий або солоний смак мікстури діти виявляють змішане виявлення інтересу та огиди [9].

Таким чином, вияв позитивного або негативного афекту – це феномени різного ступеня, для опису та пояснення яких необхідно добирати специфічний інструментарій.

Так, наприклад, з позицій Р. Матіаса та Д. Кона, особливості перебігу негативного афекту у період немовля краще пояснюють альтернативні теорії, такі як теорія диференціації, згідно якої початковий афект є дифузним і стає диференційованим ближче до 6 місяців. Посмішка, яка за системою МАХ (Maximal Discriminative Affect Coding System) оцінюється як «радість», є ознакою афекту задоволення або радості. У даному випадку перший – це дифузний афект, і лише пізніше з'являється справжня, або дискретна, емоція. Дискретні вияви – достатньо рідкісні явища до середини першого року життя. Таким чином, розуміння негативного афекту як континуума емоційних виявів, досягнуте у результаті досліджень багатьох авторів [1; 4; 5], більше вкладається в межі теорії диференціації А. Шрофа [14], а ніж в межі теорії диференційних емоцій К. Ізарда [2].

Викладений матеріал призводить до розуміння того, що негативний і позитивний афекти – ізольовані, незалежні прояви. Дане положення можемо проілюструвати наступним прикладом. Існують дані, що батьки диференційовано підтримують окремі вияви позитивного афекту, чого не прослідковується при негативному афекті. Під час взаємодії з дитиною, коли обличчя дорослого звернене до обличчя дитини, батьки обмежують кількість виявленого афекту при вияві інтересу, радості, подиву. Протилежна ситуація з негативними емоціями, вірогідно тому, що у дитини не часто буває можливість спостерігати негативні вияви у батьків. Внаслідок того, що у батьків можуть виникати конфлікт стосовно прояву негативних емоцій до немовля, справжній афект може маскуватися (спотворюватися). Тому, можливо, регуляція позитивного афекту встановлюється раніше ніж регуляція негативного. Т. Бразелтон, Б. Козловські, М. Мейн дослідили здатність немовля «крокувати по колу» поміж нейтральними та позитивними афектами. Цикли негативних афектів спостерігалися у немовлят у віці 3-х місяців, але вони не були добре організовані. Відповідно, здатність регулювати негативний афект може проявлятися пізніше здатності до регуляції позитивного афекту [14]. Вище зазначені факти підтверджують здатність дитини з самого народження виявляти різноманітні позитивні та негативні емоції, які з часом диференціюються та стають вплетеними у соціальний контекст її життя.

У 60-х роках минулого століття було доведено, що дитина народжується з сформованим механізмом вияву емоцій за допомогою міміки. Усі м'язи обличчя, які необхідні для вияву різних емоцій, формуються у період 15-18 тижнів перинатального періоду, а зміни «виразу обличчя» спостерігаються з 20-го тижня [9]. Г. Остер та П. Екман виклали складну диференціацію нейромоторних складових та високий рівень вродженої координації поміж ними для формування зразків вияву, по суті тотожних дорослим. Отримані емпіричні дані підтверджують здатність немовля виявляти інтерес, радість, подив, сум, гнів, огиду та страх. Таким чином, існують експериментальні дані про те, що дитина і дорослий демонструють однаковий малюнок рухів обличчя. У даному випадку ми говоримо лише про подібність виявів обличчя, а не емоційного стану або суб'єктивного досвіду [7].

Вчені довели, що майже після народження дитина здатна розрізнити та специфічно імітувати емоції. Наприклад, у експериментах Ч. Нельсона та Ф. Горовиц немовлята у віці 2 місяців спроможні відрізнити щасливе обличчя від нейтрального, а дослідження М. Баррера та Д. Маурер засвідчили, що трьохмісячні немовля розрізняють вияви щастя, горя та подиву. Т. Філд з колегами вивчали можливості новонароджених (36 годин після народження) розрізнити та імітувати вияви обличчя. Результати їх дослідження свідчать про те, що новонароджені здатні розрізнити усі пропонувані експресії (щастя, сум та радість) і специфічно їх імітувати. Імітація експресії була представлена Д. Мелтзофом та М. Мором у дослідженні за участі немовлят у віці 12 днів та 21 дня [6].

Таким чином, немовлятам вже з моменту народження притаманна здатність розрізняти емоційні вияви обличь дорослих, які знаходяться поруч з ним, а також імітувати пропонувані вияви обличчя. Важливо, що немовля здатні за допомогою емоцій не тільки відображати сигнали «ззовні», але й сигналізувати дорослому про власний стан (у перші тижні після народження немовля виявляє відповідні емоції, які можуть залучати дорослого та стимулювати його до задоволення потреб малюка), і це є однією з основних функцій емоцій на ранніх етапах розвитку дитини. Емоційна сигналізація дитини дозволяє людині, яка доглядає за дитиною, оцінити як ступінь її задоволення, так і відповідну потребу у втручанні. Це відбувається тому, що немовля від народження має певні біологічні механізми, які покладені в основу потреби встановлювати емоційний зв'язок, виявляти деякі форми поведінки, які здатні змусити оточуючих знаходитися поруч з ним та піклуватися про нього. Дані форми поведінки мають адаптивний характер, так як забезпечують малюку турботу, яка необхідна для виживання. Як зазначав Д. Штерн, дана поведінка дитини дуже явна і часто спостерігається, що сприймається як належне [7].

На думку Р. Емде, емоційні вияви виступають мовою малюка, повідомленням, яке забезпечує виживання, любов та підтримку соціальних зв'язків. Дані вияви включають у себе не тільки позитивні емоції інтересу, щастя, подиву, але й негативні емоції дистресу, гніву, суму або огиди. Плач (крик), наприклад, свідчить про те, що «сталася зміна», а посмішка сигналізує «Продовжуй, мені це подобається». Емде вважає, що хоч малюк і не може використовувати слова, щоб розповісти, як він себе почуває, за допомогою ряду інтеракцій, що повторюються, мати і дитина розвивають взаємну діяльність, яка призводить до домінування задоволення та позитивно насичених очікувань. Даний факт підтверджений у дослідженнях А. Фроді, яка з'ясувала, що немовля засобами емоційних виявів спонукає дорослого підтримувати власний стан (у випадку, якщо він позитивний), або намагається змінювати його (якщо він негативний) [9]. У свою чергу М. Д. Кліннертом було експериментально доведено, що емоції матері, а саме її мімічні вияви здійснюють значний вплив на поведінку немовля.

Таким чином, дитина і дорослий включаються у ланцюг емоційного обміну, впливаючи один на одного та змінюючи поведінку один одного. Одночасно дорослий, завдячуючи емоційним сигналам дитини, отримує можливість зрозуміти її емоційний стан та надати їй адекватну допомогу у регуляції її власного стану. Як стверджує Д. Сандер, для того, щоб бути емоційно врівноваженими, діти потребують допомоги дорослих. Для того, щоб дитина була впевнена у тому, що вона вміє адекватно виражати дистрес та задоволення у перші роки життя, вона має багато разів виявляти велику кількість різних емоцій та потреб. До кінця першого року життя діти можуть навмисно сигналізувати про власні бажання (підняти руки вгору, щоб їх взяли на руки, покликати батьків, коли лячно, запропонувати іграшку для дослідження). Але весь цей час їм потрібен дорослий, який буде читати дані «сигнали», незалежно

від того, чи навмисно дитина демонструє їх, чи ні. У немовлят є здібності, які дозволяють їм у мінімальному форматі брати участь у власній саморегуляції. А Фогель, стверджує, що немовлята не здатні до само-регуляції, вони здатні до спів-регуляції [12].

На початкових етапах «спів-регуляції» дитина та дорослий можуть, наприклад, включатися у серію взаємообміну, який характеризується збільшенням кількості позитивних емоцій, що виявляються обома сторонами. Д. Штерн описує сценарій, відповідно якому, дорослий, який привернув увагу дитини за допомогою голосу та обличчя, розмовляє з нею з широко розплющеними очима, посміхаючись розводячи руками. Дорослий похитує тілом, посилюючи емоції дитини та викликає у неї гуління. Коли з'являється таке «підлаштування», це характеризує початок реципрокності та взаємної регуляції. Подібні зміни найкраще прослідковуються у «псевдодіалогах», які проявляються під час даної фази. У перші місяці життя основною особою, яка організовує подібні діалоги, виступає дорослий, який цілеспрямовано регулює поведінку, щоб дитині було зручно, і створює простір, в якому дитина відчувається добре.

Можемо стверджувати, що ранній досвід дуже важливий, так як він є першою моделлю або прототипом патерну саморегуляції. Якщо дитина у межах своєї взаємодії з дорослим стикалася з тим, що за дистресом зазвичай настає розвантаження (заспокоєння), яке відбувається навіть тоді, коли емоції потужні, якщо вона розуміє, що дорослий поділяє її позитивний досвід і є головною особою у даному процесі, то вона буде розуміти, що воно саме так і працює. Дитина не може знати, що потреби задовольняються лише завдяки дорослому; дитина знає лише те, що вона через емоції сигналізувала дорослому про власні потреби і її дії були ефективними.

Р. Емде припускав, що якщо на більш ранніх етапах розвитку та взаємодії емоції є здебільшого соціальними сигналами, які попереджають та керують поведінкою інших, то з часом, вони стають внутрішніми психологічними сигналами: емоції випереджають та керують інструментальною поведінкою немовля [9].

Г. Фельдман вважав, що центральною ситуацією, в якій відбувається регуляція позитивних емоцій у період немовля, виступає взаємодія обличчя до обличчя, за якої позитивний афект дитини базується на основі синхронності батько – дитина [10].

Г. Фельдман також досліджував здатність матері та батька регулювати афект дитини при взаємодії [10]. З'ясувалося, що обоє з батьків здатні миттю підлаштуватися за дитиною. Відповідно, здатність фіксувати мікро зміни в афекті дитини не є унікальною здатністю матері. Поміж тим були виявлені відмінності у засобах, за допомогою яких батьки регулюють емоційний стан дитини. Наприклад, жінки координують соціально спрямовані афективні сигнали, а чоловіки обирають функцію керування високо інтенсивними змінами позитивного тону. Окрім того, синхронність емоційного обміну між дитиною та

одного з батьків тієї ж статі виявляється вищою. Можливо, таким чином синхронізується процес інтеграції та розширення вроджених моделей афективної регуляції.

Для вивчення емоційних реакцій немовлят у ситуації взаємодії багато вчених використовували так звані «експерименти з нерухомим обличчям». Основна ідея даних робіт полягає у тому, що реакції дитини фіксуються у ситуації «нормальної» взаємодії (коли мати спілкується з дитиною як зазвичай) і в ситуації, коли мати припиняє виявляти емоції і робить нерухоме обличчя. Мета включення у ситуацію взаємодії епізоду з нерухомим обличчям – прослідкувати зміни поведінки та емоційного реагування дитини на ситуацію фрустрації, яка викликана несподіваною емоційною недосяжністю матері. Одне з таких досліджень було проведене Л. Мюрей. Вивчалися емоційні реакції немовлят у віці від 6 до 19 тижнів у відповідь на ситуацію, коли мати за сигналом змінювала «живий» вираз обличчя на «нерухоме» і просто тихо дивилася на власну дитину. Були виявлені суттєві відмінності між ситуаціями до, під час і після пред'явлення нерухомого обличчя. У ситуаціях звичної взаємодії немовлята майже весь час дивилися в очі власних матерів і майже не відволікалися, супроводжуючи все посмішкою з розслабленими та піднятими бровами, вокалізували та здійснювали рухи руками. Коли мати робила нерухоме обличчя, малюк менше дивився на неї, більше дивився по боках, припиняв посміхатися, виглядав тужливо та засмучено, починав кривитися, та торкався одягу лівою рукою. Даний експеримент демонструє реальну залежність поведінки та емоційного стану немовля від поведінки матері [6].

Масштабне дослідження з використанням ситуації з нерухомим обличчям провели С. Тода та А. Фогель за участі немовлят у віці 3 та 6 місяців. За результатами проведеного дослідження були отримані систематичні зміни у спрямованості погляду немовлят, їх виразу обличчя та фізичних діях у відповідь на нерухоме обличчя матері, а також посилення невдоволення, якщо мати тривало не поверталася до нормальної взаємодії. У цілому діти обох вікових періодів мали зосереджений вигляд обличчя, збільшували кількість торкань до власного тіла, одягу, крісла під час ситуації з нерухомим обличчям у порівнянні з іншими експериментальними ситуаціями. Окрім того, було зафіксовано, що у ситуаціях нерухомого обличчя та в ситуаціях нормальної взаємодії у немовлят у віці від 3 до 6 місяців збільшується кількість поглядів, спрямованих не на матір, і, відповідно зменшується кількість поглядів на матір у ситуаціях взаємодії обличчя до обличчя [12].

Описані експерименти з нерухомим обличчям свідчать, яким чином на емоційний стан дитини впливає ситуація випадкової емоційної недосяжності матері, та характеризують стратегії адаптації дітей різного віку до подібного роду фрустрації. У всіх наведених випадках зафіксовані зміни спрямованості погляду та рухової активності дітей, що виявляється у збільшенні кількості торкань обличчя, одягу, тіла, іграшок, меблів. Існують чисельні теоретичні

положення про те, що вікові зміни у когнітивній та моторній сферах дитини тісно пов'язані з розвитком її емоційної саморегуляції [6]. Не потребує підтвердження той факт, що зазначені зміни у погляді та рухах рук розвиваються в емоційно напружених (стресових) ситуаціях. Зафіксовано, що якщо у ситуаціях нерухомого обличчя, мати торкається дитини, то вона більше посміхається та демонструє менше негативних проявів, тобто м'який дотиковий вплив матері усуває вплив стресового фактору та призводить до змін емоційного вияву на обличчі малюка.

Висновки. Характерною психічною рисою дитини раннього віку є її особлива емоційність сприймання навколишнього світу. Діти демонструють імпульсивність, нестійкість емоцій. Вони активно реагують на оточуючий світ — природу, людей, предмети, об'єкти й демонструють захоплення, емоційно відгукуючись на все навколо. Оскільки головною особливістю дитини раннього віку є єдність емоційного й дієвого ставлення до світу, то дитина засвоює те, що їй подобається, що викликає в неї захоплення й радість. Емоції не тільки висловлюють ті чи інші особливості мотивації поведінки дитини, але й відіграють суттєву роль в реалізації цих мотивів.

Література:

1. Іванова В. Емоції як вектор успішності освітньо-виховного процесу у закладі дошкільної освіти // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал / гол. ред. М. Галів. - Дрогобич, 2024. - № 9(229). - С.52-56
2. Ізард К.Є. Емоції людини. Харків : Просвітництво, 2000. 223 с.
3. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2013. Вип. 47. С. 167–173.
4. Терещенко Л.А., Карабаєва І.І. Психологічні особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку. Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2019. Том 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія, Вип. 33. С. 214–234.
5. Трофаїла Н.Д. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 1.45. С. 155–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2014_1.
6. Campos J.J., Campos R.G. & Barret K.S. Emergent themes in the study of emotional development and emotional regulation //Developmental Psychology. 1989. Vol. 25. P. 394-402.
7. Cohn J.F. Nronick E.Z. Mother-infant face-to-face interaction: The sequence of dyadic states at 3,6 and 9 months //Developmental Psychology. 1987. Vol. 23. P. 68-77.
8. Darwin C.R. The expression of emotions in man and animals. London, John Murray, 1872/Chicago, University of Chicago Press,1965.
9. Emde R. Levels of meaning for infant emotions: A biosocial view- Development of cognition, affect, and social relations. – 2007. – P. 1-37
10. Feldman G. Mindfulness and emotion regulation: The development and initial validation of the cognitive and affective mindfulness scale-revised (CAMS-R) / G.Feldman, A.Hayes, S.Kumar // Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment. – 2007. – Vol. 29(3). – P. 177-190
11. Fild T., Woodson R., Greenberg R., Cohen D. Discrimination and imitation of facial expressions by neonates //Science. 1982. Vol. 218. №4568. P. 179-181.
12. Fogel A. Mother-Infant interaction /ed. H.R. Schaffer. ACADEMIC PRESS, 1977.

13. Izard C.E., Huebner R.R., Risser D., McGinnes G.C., and Dougherty L.M. The Young Infant's Ability to Produce Discrete Emotion Expressions // *University of Delaware: Development Psychology*. 1980. Vol. 16. No. 2. P. 132-140.

14. Sroufe L.A. Early relationships and the development of children // *Infant mental health journal*. 2000. Vol.21 (1-2). P. 67-74.

References:

1. Ivanova V. (2024) Emotsii yak vektor uspihnosti osvitno-vykhovnoho protsesu u zakladi doshkilnoi osvity [Emotions as a vector of success of the educational process in a preschool educational institution]. *Molod i rynok : shchomisiachnyi naukovopedagogichnyi zhurnal – Youth and the market: monthly scientific and pedagogical journal*, 9(229), 52-56 [in Ukrainian].

2. Izard K.E. (2000) *Emotsii liudyny [Human Emotions]*. Kharkiv: Prosvitnytsvo [in Ukrainian].

3. Oliynyk O. (2013) Osoblyvosti emotsiinoho rozvytku ta umovy formuvannia emotsiinoi kultury ditei starshoho doshkilnogo viku zasobamy teatralizovanykh ihor [Peculiarities of emotional development and conditions for the formation of emotional culture of children of senior preschool age by means of theatrical games]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of a rural school*, 47, 167–173 [in Ukrainian].

4. Tereshchenko L.A., & Karabaeva I.I. (2019) Psykhologichni osoblyvosti emotsiinoi sfery ditei doshkilnogo viku [Psychological features of the emotional sphere of preschool children]. *Aktualni problemy psykhologii : zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy Tom 10. Psykhologhiia navchannia. Henetychna psykhologhiia. Medychna psykhologhiia – Current problems of psychology: collection of scientific works of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk of the National Academy of Sciences of Ukraine. Volume 10. Psychology of education. Genetic psychology. Medical psychology*, 33, 214–234 [in Ukrainian].

5. Trofailya N.D. (2014) Emotsiinyi rozvytok ditei doshkilnogo viku [Emotional development of preschool children]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Serii: Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of the Mykolaiv State University named after V. O. Sukhomlynsky. Series: Pedagogical Sciences*, 1.45, 155–158 (retrived from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2014_1) [in Ukrainian].

6. Campos J.J., Campos R.G. & Barret K.S. (1989) Emergent themes in the study of emotional development and emotional regulation. *Developmental Psychology*, 25, 394-402 [in English].

7. Cohn J.F. & Nronick E.Z. (1987) Mother-infant face-to-face interaction: The sequence of dyadic states at 3,6 and 9 months. *Developmental Psychology*, 23, 68-77 [in English].

8. Darvin C.R. (1965) *The expression of emotions in man and animals*. London, John Murray, 1872/Chicago, University of Chicago Press [in English].

9. Emde R. (2007) Levels of meaning for infant emotions: A biosocial view. *Development of cognition, affect, and social relations*, 1-37 [in English].

10. Feldman G. & Hayes A. & Kumar S. (2007) Mindfulness and emotion regulation: The development and initial validation of the cognitive and affective mindfulness scale-revised (CAMS-R). *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 29(3), 177-190 [in English].

11. Fild T., & Woodson R., & Greenberg R., & Cohen D. (1982) Discrimination and imitation of facial expressions by neonates. *Science*, 218(4568), 179-181 [in English].

12. Fogel A. (1977) *Mother-Infant interaction*. H.R. Schaffer (Ed.). ACADEMIC PRESS [in English].

13. Izard C.E., & Huebner R.R., & Risser D., & McGinnes G.C., & Dougherty L.M. (1980) The Young Infant's Ability to Produce Discrete Emotion Expressions. *University of Delaware: Development Psychology*, 16(2), 132-140 [in English].

14. Sroufe L.A. (2000) Early relationships and the development of children. *Infant mental health journal*, 21 (1-2), 67-74 [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.03.2026

Журнал

***«Наукові інновації та
передові технології»***

№ 3(55) 2026

Підписано до друку 09.03.2026 р.
Формат 60x90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець:

Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»
Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.